

Társadalmi Szemle* a současná maďarská sociologie

Jedním z hlavních úkolů *Társadalmi Szemle*, časopisu Maďarské socialistické dělnické strany, je tvůrčí aplikací marxisticko-leninské teorie přispívat k ujasnění reálných a aktuálních otázek, jež je třeba řešit v průběhu socialistické výstavby, rozvíjet teoretické základy praktické práce strany, formovat socialistické vědomí členů strany a stranických pracovníků a jako teoretický a politický orgán vlastními prostředky napomáhat úspěšnému a důslednému uskutečňování politiky strany a budování socialismu. Tyto teoretické a ideologické funkce *Társadalmi Szemle* určují vztah časopisu k sociologickým výzkumům, k teoretickým výzkumným institucím, tj. k dnešní maďarské sociologii.

Társadalmi Szemle se od počátku rozvoje maďarské sociologie, tj. od počátku šedesátých let, neustále snaží reflektovat výsledky dosažené v této disciplíně a v celé oblasti společenských věd. (Členy redakční rady jsou též vědečtí pracovníci z oblasti společenských věd, ideologie a vědecké politiky, mezi nimi sociolog Imre Pozsgay, dnešní ministr kultury.)

1. Při analýze reálných a aktuálních otázek socialistické výstavby využívá *Társadalmi Szemle* poznatků jednotlivých společenských věd, mezi nimi i sociologie.

2. *Társadalmi Szemle* zveřejňuje a recenzuje nejvýznamnější výsledky sociologických výzkumů. Touto svou činností, stejně jako analýzou potíží, rozporů a problémů provázejících vývoj maďarské sociologie, se

3. snaží napomáhat rozvíjení a posilování marxistické řídicí linie a marxistických základů maďarské sociologie a jejího vkladu do řešení konkrétních problémů společnosti.

1. Otázky společenských organizací

Társadalmi Szemle věnuje velkou pozornost sociologickým koncepcím, jež se v posledních letech zabývaly činností organizací. Byla uveřejněna řada příspěvků věnovaných činnosti společensko-politických organizací, tj. především činnosti strany a způsobu politického chování lidí. Nemenší počet článků se zabývá problémy hospodářských organizací — například problémy průmyslových podniků. Toto téma vystoupilo do popředí po rozšíření samostatnosti podniků. Celkovou tendenci časopisu byla snaha obsáhnout jak politické a hospodářské stránky organizační činnosti, tak obecně politické a hospodářské momenty života společnosti v jejich dialektické jednotě.

Činnost společensko-politických organizací se stala tématem diskuse nazvané *Idea — organizace — hnutí*, jež byla uveřejněna na stránkách *Társadalmi Szemle* v letech 1972–1973. V diskusi byly publikovány mimo jiné tyto příspěvky: I. Pozsgai: *Idea, organizace, hnutí* (Eszme, szorvezet, mozgalom, 1972, č. 11); K. Kulcsár: *Společnost ve změně a změny organizace* (A változó társadalom és a szorvezet változása, 1973, č. 2); M. Bihari: „*Levý radikalismus*“ chce získat třídní základnu (A „baloldaliság“ osztálybázisra törekszik, 1973, č. 6); *Naše politické organizace v proměňující se společnosti* (Politikai szorvezeteink a változó társadalomban, 1973, č. 7) — tento příspěvek byl závěrečným slovem redakce k diskusi.

K činnosti stranických organizací, k otázce politických postojů a k otázce vztahu politiky a ekonomie byly uveřejněny tyto stati: I. Pozsgay: *Myšlenky o metodách rozhodování stranických organizací* (Gondolatok a pártszorvezetek döntési módszeréről, 1970, č. 3); *Náš systém řízení hospodářství a morálně politická práce našich stranických organizací* (Gazdaságirányítási rendszerünk és a pártszorvezetek erkölcsi — politikai munkája, 1970, č. 11); *Hospodářství a politika* (Gazdaság és politika, 1973, č. 11); M. Bihari: *K otázkám posuzování politických postojů* (A politikai magatartás megítélésének kérdéséhez, 1974, č. 8–9).

Tématem činnosti hospodářských organizací a průmyslových podniků, způsobem ekonomického chování se zabývaly následující stati: L. Héthy — C. Makó: *Přesídlování pracovních sil a hospodářská organizace* (A munkaerővándorlás és a gazdasági

* *Társadalmi Szemle* = Společenské rozhledy

szervezet, 1973, č. 5); *Perspektivy dělníků a socialistický podnik* (A munkások perspektívái és a szocialista vállalat, 1976, č. 1); T. Sárközi: *Odpovědnost za řízení podniku a za ekonomické vedení* (Felelősség a vállalat vezetéséért és a gazdálkodásért, 1976, č. 1).

2. Socialistická demokracie, zejména vnitropodniková demokracie

Rozvíjení socialistické demokracie (včetně vnitropodnikové demokracie) označil XI. sjezd MSDS za důležitý úkol v rámci dalšího upevňování socialistických společenských vztahů. V kontextu tématu socialistické demokracie zamýšlí *Társadalmi Szemle* na základě výsledků sociologických výzkumů objasnit především souvislosti demokratismu s činností společensko-politických organizací, resp. komplex otázek spojených s vnitropodnikovou demokracií. Zejména půjde o analýzu objektivně existujících vnitropodnikových společenských vztahů i subjektivních podmínek rozvíjení vnitropodnikové demokracie.

Ze statí věnovaných v uplynulých letech problémům vnitropodnikové demokracie stojí za zmínku: R. Nagy: *Stranická organizace a vnitropodniková demokracie* (A pártszervezetek és az üzemi demokrácia, 1971, č. 6); L. Horváth: *Demokracie v podnicích, decentralizace, zájmy* (Vállalati demokrácia, decentralizálás, érdekoltság, 1973, č. 7); A. Mód: *Znalosti a snahy dělníků, vnitropodniková demokracie* (Munkásismeretek, munkástörekvések, üzemi demokrácia, 1974, č. 11); *Přímá a zastupitelská demokracie – zájmy* (Közvetlen és képviselői demokrácia – érdekek, 1974, č. 10); A. Simonyi: *Vnitropodniková demokracie z hlediska dělníků* (Az üzemi demokrácia a munkások oldaláról nézve, 1967, č. 7); *O obecnějších sociologických souvislostech socialistické demokracie* (A szocialista demokrácia általánosabb szociológiai összefüggéseiről), I. Poszgay: *Některé problémy vývoje socialistické demokracie* (A szocialista demokrácia fejlődésének néhány problémája, 1968, č. 10).

3. Zájmové vztahy za socialismu

Jednou ze základních funkcí strany a společenského řízení je ovlivňování jednání lidí – tj. individuí, skupin, vrstev, tříd – rozvíjení a upevňování jejich spolupráce v průběhu výstavby socialismu. Proto je odhalování jedné z hlavních hnacích sil lidského jednání – zájmů – ústředním úkolem společenských věd. *Társadalmi Szemle* se snaží přispívat k odhalování souvislostí mezi obsahem a pohybem zájmů, resp. k odhalování konkrétních zájmových vztahů v naší společnosti. Stati uveřejněné v časopise byly namířeny proti snahám o subjektivizování zájmů. Příspěvky sledovaly původ strukturovaných zájmových vztahů socialistické společnosti, a to jednak ve struktuře potřeb, jednak ve struktuře společenských vztahů samých.

Výzkum v oblasti zájmových vztahů podpořila a k informaci o tomto výzkumu přispěla diskuse zorganizovaná v roce 1976 pod názvem *Zájmové vztahy v naší společnosti a společenský výzkum*, jejíž výsledky byly publikovány v č. 8–9, 1976. Kromě toho byly v této souvislosti uveřejněny další teoretické příspěvky: I. Poszgay: *Strana a celospolečenský zájem* (A párt és az államtársadalmi érdek, 1972, č. 1); I. Szabó: *Socialismus a potřeby* (Szocializmus és szükségletek, 1972, č. 1); *Potřeby a zájmy v socialismu* (Szükségletek és érdekek a szocializmusban, 1975, č. 6); J. Lick: *Pojem zájmu a jeho společenská determinovanost* (Az érdek fogalma és társadalmi meghatározottsága, 1976, č. 10); I. Benke: *Zájem a společenské jednání* (Érdek és társadalmi cselekvés, 1976, č. 11).

4. Struktura společnosti a dělnická třída

Prvořadý význam mají pro stranu otázky, jež se zabývají změnami ve struktuře společnosti a v rámci tohoto tématu rozvojem vedoucí úlohy dělnické třídy, činností dělnické třídy ve výrobě, politice a ve veřejném životě, životními podmínkami dělnické třídy.

V letech 1970–1971 proběhla na stránkách *Társadalmi Szemle* diskuse o otázkách spojených s dělnickou třídou. V tomto rámci byly publikovány tyto závažnější příspěvky: J. Blaskovits: *O pojmu dělnická třída* (A munkásosztály fogalmáról, 1970, č. 8–9); J. Illés: *Některé problémy vnitřního rozvrstvení maďarské dělnické třídy* (A magyar munkásosztály belső rétegződésének néhány problémája, 1970, č. 11); F. Kovács: *... je to dělnictvo?* (... ez az a munkásság?, 1971, č. 1); A. Mód: *Naše epocha a dělnická třída* (Korunk és a munkásosztály, 1970, č. 6); *Ještě jednou: dělnická třída* (Még egyszer: a munkásosztály ma, 1971, č. 4); L. Béllay: *Vlastnický vztah a společenská struktura* (Tulajdonviszony és társadalmi struktúra, 1971, č. 6).

Dále byla věnována pozornost životnímu způsobu dělníků, dělnické třídě v kontextu

vědeckotechnické revoluce, analýze společenského vývoje a společenských procesů z hlediska dělnické třídy atd.

Társadalmi Szemle se zabývá též různými vrstvami společnosti (ženy, mládež, inteligence atd.).

V uplynulých letech byla například uveřejněna řada článků věnovaných problému ženy a rodiny: E. Kósa: *K principiálním a praktickým otázkám socialistické politiky v oblasti rodiny* (A szocialista családpolitika elvi és gyakorlati kérdéseiről, 1974, č. 3); J. Turgonyi: *Žena a práce* (A nő és a munka, 1975, č. 10); Z. Ferge: *Ženy v práci a v rodině* (A nők a munkában és a családban, 1976, č. 6); J. H. Sas: *Žena a muž v rodině a ve společnosti* (A nő és a férfi a családban és a társadalomban, 1976, č. 8–9).

Velká pozornost byla věnována též problematice mladých lidí, především mladých odborníků.

5. Vědeckotechnická revoluce

Snahou Társadalmi Szemle je přispět k osvětlení společenských důsledků průběhu a působení vědeckotechnické revoluce. Uveřejněné příspěvky v obecných rysech reálně naznačují, co může společnost v této oblasti očekávat a jaká opatření je v této souvislosti nutno provést.

K prvé výměně názorů na otázky vědeckotechnické revoluce došlo v Társadalmi Szemle již v r. 1964. V r. 1971 usprádal časopis k tomuto tématu anketu. Do diskuse přispěli mezi jinými V. Benke, K. Kulcsár, B. Pál, T. Vámos, Z. Ferge, M. Holló, T. Vakaliosz (Társadalmi Szemle, 1972, č. 1). Na tomto základě pak vznikla celá řada statí, a to například M. Holló: *Nutnost a objektivní možnost výhledu do budoucnosti* (Az előrelátás szükségessége és objektív legetősége, 1972, č. 5); K. Kulcsár: *Společenské vědy ve vědeckotechnické revoluci* (A társadalomtudományok a tudományostechnikai forradalomban, 1972, č. 7–8); T. Vámos: *Společenské otázky vědeckotechnické revoluce* (A TTF társadalmi kérdései, 1972, č. 9); T. Vakaliosz: *Prohlubování tvůrčího charakteru práce a vědeckotechnická revoluce* (A munka alkotó jellegének általánossá válása és a TTF, 1972, č. 10); P. Rádi: *K ukončení naší série o vědeckotechnické revoluci* (TTF sorozatunk befejezéséhez, 1973, č. 4). Současně s touto diskusí zveřejňoval Társadalmi Szemle výsledky výzkumů, jichž bylo v oblasti vědeckotechnické revoluce dosaženo v dalších socialistických zemích — SSSR, ČSSR a NDR.

6. Socialistický způsob života

V uplynulých letech byla velmi široce diskutována otázka životního způsobu, což se rovněž promítlo do redakční politiky Társadalmi Szemle. Snahou časopisu bylo přispět k objasnění pojmu socialistický způsob života, k odhalení typů životního způsobu, které reálně existují v naší socialistické společnosti. Životní způsob byl chápán jako úzce spjatý s prací a determinovaný pracovní činností, tj. bylo odmítnuto pojetí, podle něhož se životní způsob omezuje pouze na volný čas a na mimopracovní činnost. Časopis rovněž analyzoval zásadní vliv vědomí a světového názoru na změny životního způsobu a současně vystupoval proti subjektivizování pojmu životní způsob. Uveřejněné články se snažily přispět k objasnění souvislostí životního způsobu s objektivně existujícími společenskými vztahy, včetně materiálně ekonomických podmínek. Na základě rozvíjejících se sociologických výzkumů byly analyzovány zvláštnosti životního způsobu, resp. typů životního způsobu jednotlivých tříd a vrstev společnosti. Problematikou životních podmínek a životního způsobu se zabývaly tyto příspěvky: I. Berend T.: *Změny v životních podmínkách od osvobození* (Változások az életkörülményekben a felszabadulás óta, 1970, č. 4); M. Szantó: *Představy o změnách životního způsobu dělníků* (Gondolatok a munkáséletmód változásairól, 1973, č. 7); J. H. Sas: *Životní způsob a rodina* (Életmód és család, 1973, č. 6); *Můj den po deseti letech — představy mladistvých o jejich budoucím životě a současná realita* (Egy napom tíz év múlva — Fiatalok elképzel sei jövő életükről és a jelen valóság, 1975, č. 2); M. Almási: *Životní způsob a kultura — tam i zde* (Életmód és kultura — ott és itt, 1975, č. 3); E. Ancsel: *Na čem můžeme měřit náš vývoj?* (Min mérhetjük fejlődésünket?, 1974, č. 11); B. Köpeczi: *Životní způsob a vědomí* (Életmód és tudat, 1976, č. 4); I. Szabó P.: *Společenské změny a proměny životního způsobu* (Társadalmi átalakulás és az életmód változása, 1976, č. 8–9).

7. Vývoj maďarské sociologie

Vývoj maďarské sociologie neprobíhal bez problémů. Zpočátku vládla nejistota při určování jejich společenských úkolů, funkcí, možností a mezí. Nebyly ujasněny její

vztahy k ostatním společenským vědám, ke společenské teorii marxismu a v neposlední řadě k politice. *Társadalmi Szemle* se snažil přispět k řešení uvedených problémů, k objasnění sporných otázek a k posilování základních zdravých vývojových tendencí maďarské sociologie spojených s marxismem. Současně usiloval o to, aby tato věda stále účinněji plnila svou funkci ve společnosti. Proto se neomezoval pouze na zveřejňování výsledků sociologických výzkumů, resp. na zapojení sociologie do analýzy aktuálních otázek socialistického vývoje, ale zabýval se též problematikou spojenou s vývojem sociologie.

V r. 1968–1969 byl vyhrazen samostatný oddíl objasňování ideologických a politických otázek spojených s počátečním vývojem maďarské sociologie. V tomto oddílu, nazvaném O sociologii, bylo v průběhu dvou let otištěno přibližně 10 studií, jejichž autory byli mj. F. Görgényi, A. Hegedüs, M. Márkus, G. Jenei a A. Knopp. A. Kiss, V. Meruk, L. Molnár a M. Vajda. Diskuse v *Társadalmi Szemle* přispěla k upevnění marxistických základů maďarské sociologie a k odhalování projevů ideologického revizionismu v sociologii, k boji proti tzv. kritické sociologii a různým dogmatickým koncepcím. Časopis se též několik let pravidelně zabýval základními otázkami společenské funkce marxistické sociologie. V této souvislosti je třeba uvést především následující příspěvky: K. Kulcsár, *Společenská funkce sociologie a politika* (A szociológia társadalmi funkciója és a politika, 1969, č. 3); A. Knopp: *Společenské vědy a politika* (Társadalomtudományok és a politika, 1971, č. 2); F. Herczeg: *Poznámky o společenské úloze sociologie* (Megjegyzések a szociológia társadalmi szerepéről, 1972, č. 11); L. Héthy – C. Makó: *Marxistická sociologie a odkrývání reality* (A marxista szociológia és a valóságfeltárás, 1973, č. 11); A. Knopp: *O situaci ve společenskovědném výzkumu* (A társadalomtudományo kutatások helyzetéről, 1974, č. 5); L. Héthy – C. Makó: *Sociologie a politika* (A szociológia és a politika, 1974, č. 10).

Konsolidace maďarské sociologie a její zdravý vývoj vedly k tomu, že později již nebylo článků tohoto zaměření třeba. Hodnocení a kritiku buržoazních sociologických teorií považuje však *Társadalmi Szemle* za svůj trvalý úkol.

8. Výsledky výzkumu v ostatních socialistických zemích

Při analýze aktuálních otázek, jež vyvstávají před stranou a společností, se *Társadalmi Szemle* podle svých možností snaží informovat o výsledcích sociologického výzkumu v ostatních socialistických zemích, a to zejména proto, že zvláštnosti a problémy socialistické výstavby jsou i v ostatních socialistických zemích podobné; mezinárodní spolupráce mezi jednotlivými vědci a výzkumnými středisky má rozhodující význam.

V *Társadalmi Szemle* byly uveřejněny příspěvky autorů ze socialistických zemí k těmto tématům: V. G. Afanasjev: *Rízení je třeba pozdvihnout na úroveň nových požadavků* (Emeljük az irányítást az új követelményok szintjére, 1976, č. 7); *Rízení a rozhodování* (Irányítás és döntés, 1975, č. 10); K. Rychtařík: *Empirie a teorie* (Empiria és elmélet a szociológiában, 1976, č. 3); N. I. Lapin: *Sociologická analýza organizačních systémů* (Szervezeti rendszerek szociológiai elemzése, 1975, č. 8–9); G. Glezerman: *Lenin a vznik socialistického životního způsobu* (Lenin és a szocialista életforma kialakulása, 1974, č. 4); M. M. Rutkevič: *Struktura rozvinuté socialistické společnosti* (A fejlett szocialista társadalom szerkezete, 1974, č. 4). Časopis rovněž informoval o společných výzkumech socialistických zemí v oblasti vlivu průmyslové automatizace na dělníky: L. Héthy – C. Makó: *Automatizace, dělníci – závod* (Automatizáció, munkások – vállalat) a V. I. Uszenyin – M. N. Nocsevyik: *Automatizace, dělníci – společnost* (Automatizáció, munkások – társadalom, 1975, č. 1).

* * *

Vztah mezi *Társadalmi Szemle* a současnou maďarskou sociologií je určován především skutečností, že časopis – jako teoretický a politický orgán strany – věnuje pozornost analýze význačných otázek stranické politiky. Z toho vyplývají následující závěry:

1. *Társadalmi Szemle* se zabývá těmi momenty sociologických výzkumů, které se týkají základních rysů socialistického vývoje, tj. vztahují se k otázkám, jimž strana a společnost věnuje prvořadou pozornost.

2. *Társadalmi Szemle* se snaží o všestranné postižení jednotlivých společenských otázek, a to nejen z hlediska sociologie, ale často též – a v první řadě – z hlediska ostatních společenských věd a filozofie. Sociologický přístup je tedy pouze jedním z momentů koncepce časopisu, která usiluje o interdisciplinárnost, je však momentem důležitým.

Lajos Héthy